

Rudolf (Velo) Bierman tijdens de Dachau-herdenking in het Amsterdamse Bos in 2013

Foto: Wouter Tullenaar

“De Russen kussen hun vrienden”

Rudolf Bernardus ‘Velo’ Bierman is geboren op 16 juni 1916, als jongste van twee kinderen. Aanvankelijk woont het protestantse gezin in het Gelderse Vuren. Enkele jaren na Velo’s geboorte verhuizen zijn ouders echter naar het katholieke dorp Stiphout in Brabant. De verzuiling is dan nog sterk en als Velo opgroeit, merkt hij steeds duidelijker dat hij in het dorp buitengesloten wordt. Zo herinnert hij zich dat sommige kinderen niet met hem mochten spelen en dat hij op de katholieke dorpschool niet mee mocht doen met de catechese. “Dan moest ik achter de deur, buiten op de gang gaan staan. [...] En als onze geit gedekt moest worden, dan moest ik helemaal naar Gemert lopen. Daar stond een ‘protestantse’ bok.”

Ook thuis heeft Velo het niet gemakkelijk. Zijn moeder, die verlamd is en veel verpleging nodig heeft, overlijdt in 1938. Over zijn vader zegt hij: “Die kan ik als vader niet eren. [...] Hij had een dochter en dat was genoeg.” Velo wordt door zijn vader hardhandig opgevoed en stelselmatig mishandeld. “Ik heb geen lieve vader gehad”, blikt hij terug, “maar gelukkig kon ik tegen de pijn. Ik ben altijd geslagen. Dus het is niet zo leuk geweest, mijn jeugd, maar het heeft mij later in de kampen wel de kracht gegeven om door te gaan.”

Velo’s vader is elektricien en ondanks het feit dat hij zich als zoon ongewenst voelt, weet Velo het vakmanschap van zijn vader te waarderen. “Als technicus heb ik zijn gelijke nooit gekend.” Eenmaal van de lagere school brengt zijn vader hem de kneepjes van het vak bij. In de avonduren volgt hij in Helmond een opleiding tot elektricien. Ook dat zal hem in de kampen goed van pas blijken te komen.

De bijnaam ‘Velo’ is ontstaan in het Oranjestad te Scheveningen. Rudolf komt oorspronkelijk uit ‘De Peel’, een gebied in Brabant. In het Oranjestad gaf hij zichzelf daarom de schuilnaam ‘Pelo’. Later is de letter ‘P’ in een ‘V’ verbassterd. Hij zou deze bijnaam de rest van zijn leven behouden.

Velo en zijn vader

Bij de Opbouwdienst

Op zijn achttiende wordt Velo opgeroepen voor de militaire dienst. Hij komt terecht bij het 17e Regiment Infanterie. Bij de mobilisatieopkomst op 15 mei 1939 wordt hij ingedeeld bij het 43e Regiment Infanterie. Bij dit regiment dient hij als de Duitsers op 10 mei 1940 Nederland binnenvallen. Het regiment ligt bij de Peel-Raamstelling, een onhoudbare en slecht bezette linie die al op de eerste oorlogsdag valt.

Velo in militaire dienst

Na de capitulatie proberen de Duitsers het Nederlandse leger zo snel mogelijk te ontmantelen. In juni richt rijkscommissaris Seyss-Inquart de Opbouwdienst op. Die dienst biedt werk aan de tienduizenden gedemobiliseerde militairen voor wie in de maatschappij geen werk bestaat. Ook Velo gaat ervoor aan de slag. De Opbouwdienst voorkomt een plotselinge stijging van de werkloosheid en biedt de oud-militairen een brug naar de burgermaatschappij. De bedoeling is dat zij hier allemaal snel een plek weten te vinden en dat de Opbouwdienst nog hetzelfde jaar kan worden opgeheven. Tegelijkertijd hebben de Duitsers echter ook andere belangen. In mei 1941 richten zij de Nederlandse Arbeidsdienst op, als 'bruikbaar instrument tot nationaalsocialistische opvoeding van het Nederlandse volk'. De Duitsers begrijpen dat de meeste Nederlanders hier niet direct enthousiast voor zullen zijn, en zien de Opbouwdienst als een manier om het volk hier geleidelijk aan te laten wennen. Velo heeft het bij de Opbouwdienst naar zijn zin, maar bij de Arbeidsdienst neemt hij ontslag. "Daar [bij de Arbeidsdienst] moesten we de poot omhoog steken [de Germaanse groet brengen]. En dat heb ik geweigerd."

In aanraking met het verzet

Nog in de periode bij de Opbouwdienst komt Velo in contact met het verzet. Elk weekend heeft hij verlof en meestal reist hij dan met de trein naar huis. Een van die keren treft hij in de wachtkamer op station Boxtel een groep Duitse officieren aan. In de wachtkamer zit ook een Nederlandse vrouw met een klein kind. Als Velo ziet dat een van de officieren een chocoladereep uit zijn aktetas haalt, het meisje hiermee naar hem toewenkt en het bij hem op schoot neemt, vindt hij dit te ver gaan. Hij loopt naar de officier toe, saluëert beleefd, tilt het meisje op en brengt het terug naar haar moeder. Direct daarop rijdt de trein het station binnen en begeeft iedereen zich naar het perron.

Eenmaal in de trein vraagt een Nederlandse kapitein die ook

bij de Opbouwdienst werkt of hij misschien naast hem mag komen zitten. De man vertelt dat hij het voorval met de Duitse officier heeft gezien en betoont Velo zijn respect. Dan vertelt hij dat hij bezig is om een verzetsgroep te formeren en hij vraagt Velo of hij zich bij de groep wil aansluiten. Zo komt Velo bij de Ordedienst (OD), een verzetsgroep die vooral bestaat uit oud-militairen en die zich aanvankelijk vooral ten doel stelt de rust en orde te handhaven op het moment dat de Duitsers het land weer verlaten. Om in de laatste fase ook strijd tegen de Duitsers te kunnen leveren, worden nieuwe leden geworven, militaire inlichtingen verzameld en wapens bijeengebracht.

Het begin van een lange opsluiting

Velo kan zich lange tijd voor de OD inzetten, maar in de ochtend van 7 maart 1942 gaat het mis. Die morgen wordt hij op zijn Haagse onderduikadres ruw van zijn bed gelicht. De straat is afgezet en staat vol met SS en Grüne Polizei. Hij wordt in een auto gezet en afgeleverd bij het Oranjestad in Scheveningen. Daar wordt hij onderworpen aan een verhoor en komt hij tot de ontdekking dat de Duitsers tot diep in de OD geïnfiltrerd zijn. Behalve Velo is ook een groot aantal andere OD'ers gearresteerd.

Aanvankelijk zijn de ondervragers vriendelijk, maar als Velo blijft volharden dat hij niets weet, veranderen zij hun aanpak. Velo: "Met een bos sleutels van de gevangenis zijn toen al mijn tanden en kiezen eruit geslagen." Desondanks laat hij niets los. Niet over de wapendropping in Hooghalen en ook niet over de andere verzetsactiviteiten waarbij hij betrokken is geweest. 'Wapenbezit, vijandbegunstiging, sabotage, spionage' somt hij kort na de oorlog op een enquêteformulier van 'Den voormaligen Ordedienst (OD)' op.

Velo wordt dusdanig in elkaar geslagen dat hij lange tijd buiten bewustzijn raakt. "Toen ik bijkwam merkte ik dat ik honger had", vertelt hij, "en honger heb je niet na één dag." In de hoek van de donkere cel waarin hij wakker wordt staat een emmer waarin hij zijn behoeften kan doen. Iedere dag gaat zijn celdeur even open, wordt de emmer geleegd en krijgt hij een kruikje water en twee sneeën brood aangereikt. Luchten is er niet bij. Pas een maand later mag hij zich wassen, krijgt hij nieuwe kleden en wordt hij in een andere cel gezet. Ook in deze cel, waar hij maandenlang verblijft, moet hij het zonder gezelschap en lectuur stellen. Wel wordt hij nu eens in de twee weken gelucht.

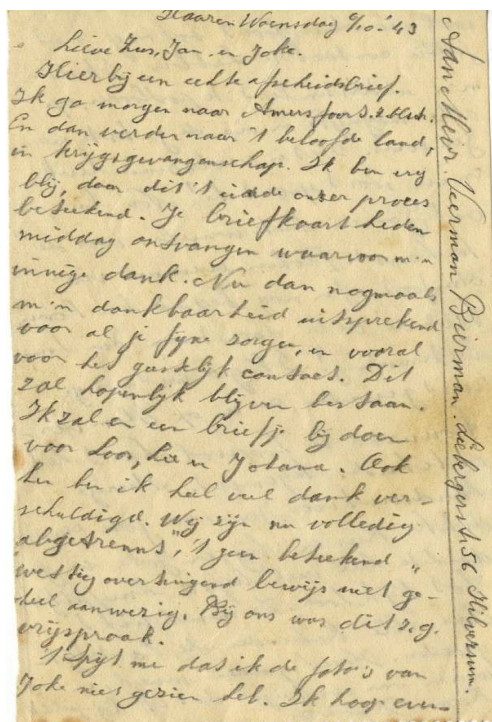
Een van de keren dat hij mag luchten ontdekt Velo een kniptor. Hij weet de tor te vangen en mee te nemen naar zijn cel. Het wordt meteen zijn vriend. "Met dat beestje kon ik praten. Ik had niemand in de cel." De kniptor probeert via de muur naar boven te klimmen, richting het raam, maar valt iedere keer in een ronding in de muur weer naar beneden. Velo houdt het aantal pogingen bij en krast ze in de muur. 500 tot 800 maal per dag, telt hij. Na zes dagen vindt zijn vriend houvast op een oneffenheid en weet het raam te bereiken. "En toen dacht ik: 500 tot 800 maal per dag... en hij is eruit gekomen. Velo, je komt er ook uit. Volhouden!"

Uitgeschreven uit de maatschappij

Via concentratiekamp Vught wordt Velo op 11 maart 1943 overgebracht naar het Grootseminarie in Haaren, dat door de Duitsers gebruikt wordt als *Polizei- und Untersuchungsgefängnis*. In die tijd staat Velo samen met een grote groep andere OD'ers terecht. Deze rechtszaak komt later bekend te staan als het 'tweede OD-proces'. Uit de groep van Velo worden er vijf ter dood veroordeeld, Velo en de anderen worden *abgetrennt*. "Dat houdt in dat je bent uitgeschreven uit de maatschappij. Dus

toen wij in Haaren verbleven, waren we in feite al dood-verklaard."

In Haaren deelt Velo voor het eerst een cel met anderen: een marineofficier uit Den Haag, burgemeester van Kolff uit Geldermalsen, een ijzerhandelaar uit Assen en iemand van een bioscoopbedrijf in Utrecht. Samen hebben ze het goed en voeren ze prettige gesprekken. Ook mogen ze in Haaren pakketten en brieven ontvangen. Zelf mogen ze niet schrijven. Inkt hebben ze dan ook niet, maar in de broek die Velo in Haaren heeft gekregen vindt hij een potloodpuntje. Met het speldje dat hij stiekem achter zijn revers bewaart prikt hij een gaatje in een steel van het houten gevangenenbestek. Daar klemt hij het potloodpuntje in. Zo kunnen ze een smokkelbrief schrijven, weten hun familieleden weer waar ze zijn en ontvangen ze korte tijd later via de pakketten van huis rijkelijk genoeg te eten.

Een deel van een smokkelbrief uit Haaren

“Leer eerst een vak, dan heb je altijd te eten”

Vanuit Haaren gaat Velo naar kamp Amersfoort, van waaruit hij in oktober 1943 opnieuw op transport wordt gesteld. Dit keer is hij veel langer onderweg. Pas op het station van het plaatsje Rothau in de Elzas lijkt de bestemming bereikt. Ze worden er als beesten uit de trein geslagen en in geblindeerde vrachtwagens gezet. Velo merkt dat de weg steil omhoog gaat. Zijn oren ploppen en de chauffeur van de vrachtwagen moet regelmatig terugschakelen. Bovenop een kale bergtop eindigt de rit. Hier moeten ze uit de vrachtwagen klauteren en zien ze waar ze zijn: voor de poort van concentratiekamp Natzweiler-Struthof.

Velo herinnert zich de welkomstwoorden in Natzweiler nog goed. “Hoe zijn jullie binnengekomen?”, vraagt een SS-officier hun. “Door die poort”, is het antwoord. “Dan is daar je uitgang”, wijst de officier op de laatste barak in het kamp. De schoorsteen van deze barak, het crematorium, braakt een zwarte rook uit.

De omstandigheden in Natzweiler blijken moordend. De gevangenen krijgen er nauwelijks te eten en wat ze krijgen blijkt niet veel meer dan maagvulling te zijn. En dat terwijl de zware dwangarbeid in de arbeidscommando's juist om heel veel calorieën vraagt. Levensgevaarlijk is wat dat betreft de beruchte steengroeve. Zeker wie de veertig is gepasseerd houdt het daar meestal niet lang uit.

Vooral diegenen die geen ‘echt vak’ hebben geleerd, zoals advocaten en directeurs, komen in Natzweiler als ‘*nutzlose Fresser*’ al gauw in een slecht arbeidscommando terecht. Ambachtslieden als schilders, timmerlui en kleermakers en technici als draaiers en frezers hebben echter waarde voor de Duitsers. Zij kunnen bijvoorbeeld goed worden ingezet in de *Werkstätte*, waar torpedo's worden gemaakt. Voor de gevangenen in kwestie betekent dat vaak iets minder zwaar werk, meestal binnen werken en soms kans op iets extra's te eten. Ook Velo, die wordt ingezet als elektricien, ontloopt zo in Natzweiler het zwaarste lot. “Leer eerst een vak, dan heb je altijd te vreten”, stelt hij grimmig vast.

Verder op transport

Op 3 september 1944, als de geallieerde troepen Natzweiler naderen, ontruimen de Duitsers het kamp. De circa 6000 gevangenen worden op transport gesteld naar Dachau. Velo blijft met ongeveer 400 anderen echter achter voor het laatste werk. Voor hen is er dan meer dan genoeg te eten en ze hoeven geen zwaar werk te doen. Zo krijgen ze de kans om aan te sterken, tot ook zij worden afgevoerd naar Dachau.

Eind september komt de groep in Dachau aan, maar op 27 september gaat Velo alweer op transport. Drie dagen later arriveert hij met 300 geselecteerde vaklui in Gröditz, een provinciestadje zo'n vijftig kilometer ten noorden van Dresden. Hier worden ze tewerkgesteld in een fabriek van de Lauchhammerwerke waar scheepskanonnen worden gemaakt. De fabriek fungeert als een buitenkamp van het concentratiekamp Flossenbürg. Anders dan gebruikelijk heeft dit buitenkamp echter geen ‘Lager’ en worden de gevangenen ondergebracht in een slaapruijmt boven de fabriek zelf. De bewaking bestaat aanvankelijk uit marinepersoneel in plaats van SS'ers. De wc's zijn goed en er zijn zelfs prachtige badcellen met stromend koud en warm water. Dekens en strozakken zijn er echter niet. Bovendien is er geen medische verzorging en is het eten slecht. Gevangenen die te zwak worden om te werken gaan naar het moederkamp. Vandaaruit worden regelmatig verse werkrachten aangevoerd.

De hygiënische situatie in Gröditz is desastreus en de gezondheid van de gevangenen verslechtert snel. Tot en met december 1944 sterven er minstens 21 gevangenen; in de maand januari 1945 zijn het er al meer dan dertig. Als de SS de fabriek op 17 april voor de naderende Russen ontruimt, blijken 188 gevangenen te zwak om mee te kunnen, zo schrijft Velo kort na de oorlog in een verslag over Gröditz. ‘Deze worden in drie auto's “geladen”, beter gezegd: gestapeld, daar de meesten niet eens meer konden staan. Wij waren door de Lager-kapo reeds ingelicht dat zij werden... doodgeschoten. Later bevestigden de chauffeurs dit.’

Velo moet met 27 gevangenen achterblijven om ‘op te ruimen’. Zo graven ze negen lijken op die te ondiep zijn begraven. Die moeten ze herbegraven in een massagraf achter de fabriek, waar nog honderden andere slachtoffers liggen.

Ontsnapt aan de dodenmars

Na dit ‘opruimwerk’ verlaten ook de overgeblevenen, onder wie Velo, het kamp. Op 21 april worden ze afgezet in een grote weide waar 1600 andere gevangenen bivakkeren. Een dagenlange voettocht volgt. Per dag lopen ze 20 à 30 kilometer en dagelijks worden er tientallen gevangenen doodgeschoten.

Te eten en te drinken krijgen de mannen niet of nauwelijks. Velo herinnert zich hoe ze tijdens de mars worden ingehaald door een koe en hij op het idee komt om haar te melken. De Duitse bewakers vinden het prachtig.

Op 7 mei doen acht mannen, onder wie Velo, een vluchtpoging. Drie van hen overleven deze poging niet en niet veel later wordt ook een vierde man om het leven gebracht. In de dorpen die ze passeren, worden ze gewaarschuwd voor de SS. Deze krijgt de vier overgebleven mannen in het stadje Altenburg te pakken, maar Velo weet wederom met één van hen te ontsnappen. Samen duiken ze nabij Hirschsprung onder op een boerderij. Hier wachten ze tot het veilig is. Intussen wordt Altenburg vernield door de Russen. Later blijken de twee andere vluchtelingen onvindbaar. Altenburg ligt vol lijken.

Op 10 mei, vijf dagen nadat de Duitsers de strijd hebben gestaakt en de Tweede Wereldoorlog in Europa tot een einde is gekomen, wordt het hele gebied door de Russen bezet. Ze zijn uitzinnig om de overlevenden uit de kampen te zien. Velo herinnert zich de eerste ontmoeting met zijn bevrijders nog goed. “De Russen kussen hun vrienden”, vertelt hij. “Dit was de eerste keer dat ik door mannen gezoend ben.” De oorlog is dan al bijna een week voorbij.

Thuiskomst

Nadat hij bij een boerenfamilie op krachten is gekomen, moet Velo vanuit de Russische zone op eigen gelegenheid naar huis zien te komen. Op 5 augustus weet hij de Tsjechische grens over te komen en bereikt hij via Praag de stad Pilsen in de Amerikaanse zone. Van hieruit wordt hij door UNRRA gerepatriëerd. Op 28 augustus 1945 komt hij aan in Eindhoven.

Thuis treft hij een vernielde en geplunderde woning aan. Zijn vader, die in verband met Velo's arrestatie lange tijd in concentratiekamp Buchenwald gezeten blijkt te hebben, is dan sinds kort ook weer thuis.

Trouw blijven

Velo pakt zijn oude baan als elektricien weer op. Hij trouwt en heeft een gelukkig huwelijk, maar kinderen blijven uit.

Velo's vader komt hem regelmatig opzoeken, maar een goede vader-zoonrelatie krijgen ze nooit. Als zijn vader ernstig ziek wordt, weerhoudt dit Velo er echter niet van hem tot het laatst toe te verzorgen.

In de tijd dat hij nog gezond is blijft Velo's vader ook nooit bij Velo logeren, want dat doet hij bij een jonge oud-medegevangene uit Buchenwald. “Daar heeft hij wel een

goed contact mee gekregen”, aldus Velo. “Wat hij mij nooit gegeven heeft, heeft hij aan deze jongen gegeven, en daar ben ik blij om.” Als deze jongen op hoge leeftijd overlijdt, vindt zijn zoon in een van zijn kostuums het kampnummer dat Velo's vader in Buchenwald op zijn kampkleding droeg. Dat bleek hij als relikwie altijd bij zich te hebben gedragen.

Terugkijken op de oorlog

Nu, bijna zeventig jaar na de oorlog, denkt Velo er nog dagelijks aan terug. Vooral 's nachts komen de beelden terug. “In mijn dromen, dan [...] bevrijd ik concentratiekampen. En ik bevrijd gevangenen. Dat zijn de goede dromen. Maar de slechte, die zijn heel slecht.”

Herdenken van de oorlog stelt Velo enorm op prijs. Ook dan beleeft hij alles opnieuw, maar het helpt hem ook om het een plek te geven.

Velo kan op sommige momenten nog wel eens uit zijn slof schieten als hij aan zijn gevangenschap terugdenkt. Aan de andere kant is hij veel dingen enorm gaan waarderen, bijvoorbeeld dat mensen interesse tonen in zijn verhaal. Het belangrijkste voor hem is dat kinderen zijn verhaal willen aanhoren. “Ik ben blij dat ik het kan vertellen. En dat ernaar geluisterd wordt.” Nog steeds bezoekt hij scholen om zijn verhaal te doen en tot op hoge leeftijd keerde hij ieder jaar met een schoolklas terug naar Natzweiler. Van elke reis heeft hij een groepsfoto in zijn woonkamer hangen, alsof het zijn eigen kinderen zijn.

Velo vertelt zijn verhaal tijdens de Natzweiler-reis

Bron: Tadorna Media

Geschreven door Wouter Tullenaar (1995) en Meander Fabels (1996) voor het herinneringsboek in de Verzoeningskerk in de Gedenkstätte Dachau en hun vwo-profielwerkstuk.

Belangrijkste bronnen:

- Interview met Rudolf Bierman, door Wouter Tullenaar en Meander Fabels op 20 oktober 2013
- Archiefstukken Oorlogsnazorg Rode Kruis Den Haag
- Archiefstukken ITS Bad Arolsen
- Interview met Rudolf Bierman, door Albert Knoll, Dachau, 30 april 2010
- Veerman, Bernard, 'Eén letter maakt heel veel verschil', uitgave in eigen beheer, 2012
- 'Ik wist niet dat het echt gebeurd was – Natzweiler', Tadorna Media, producent: Pieter Schut, 2011

Rotterdam, 5 maart 2014

Rudolf (Velo) Bierman

Wouter Tullenaar

Meander Fabels